

Логвин М.М.

Смертність населення в регіоні: пошук чинників впливу

Постановка проблеми. Визначеність у перспективах стійкого екологічно безпечного розвитку для певного регіону потребує проведення глибокого аналізу сучасної ситуації як з соціально-економічного, так і з екологічного погляду. Суспільне здоров'я значною мірою визначає стан динамічної рівноваги населення із довкіллям у конкретних соціально-економічних умовах. Тому, стан здоров'я населення – певною мірою це інтегрований показник екологічної ситуації конкретної території.

Аналіз останніх досліджень та виявлення невирішених сторін проблеми.

Певні забруднювачі мають канцерогенний, мутагенний, тератогенний, ембріотоксичний та інші види впливу. Ці забруднювачі найбільш небезпечні, бо вони згубно впливають на здоров'я сучасних і майбутніх поколінь. Особливо сильно впливає забруднення природи на злоякісні новоутворення. У комплексі негативних ефектів забруднення природного середовища важливе місце належить можливим генетичним наслідкам, погіршенні генофонду нації. Подібні проблеми досліджували українські та зарубіжні вчені, зокрема, В.А.Барановський, І.М.Дудник, В.Г.Жданов, К.В.Зорін, В.С.Крисаченко, М.І. Сенченко, А.В.Толстоухов, О.Г.Топчієв, М.І.Фащевський, М.І. Хилько, Л.Т.Шевчук та інші. У їх працях, в цілому, вказується на доволі тісну кореляцію екологічних проблем території та демографічних показників. Ми ж берем один аспект дослідження: чи впливає забруднення складових географічної оболонки на показники смертності населення.

Метою написання роботи є аналіз взаємозв'язків і взаємовпливу демографічних і екологічних показників та спроба пошуку істинних чинників депопуляції населення України.

Основний виклад матеріалу. Нами було проведене дослідження впливу забруднення території на показники смертності населення за регіонами України (всі показники взяті за 2006 р.). Дослідження забруднення областей проводилося за такими показниками: 1) скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти; 2) забруднення атмосферного повітря; 3) забруднення атмосферного повітря в розрахунку на км²; 4) забруднення атмосферного повітря в розрахунку на 1 жителя області; 5) викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел; 6) викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту; 7) викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від рухомих джерел забруднення; 8) утворення відходів I-III класів небезпек. По кожному з цих показників було проведене групування областей у п'ять категорій. Залежно від того, в яку групу потрапляла область, вона отримувала відповідну кількість балів від 1 до 5. Потім всі бали додавались і проводилось нове групування згідно їх суми – також п'ять груп. Результат кожної групи і областей які до неї входять покладені на карту з відповідною штриховкою. Далі на відповідні результати були нанесені стовпчикові діаграми – відповідні показники смертності у кожному регіоні.

У підсумку ми отримали наступні результати: найзабрудненішими областями за вісьмома показниками є: Донецька (40 балів), Дніпропетровська (36) Запорізька та Луганська (по 31). Найменш забруднені – Хмельницька – 8 балів, Тернопільська Чернівецька та Кіровоградська – по 9 балів, Волинська – 10 балів. В той час як найвищі показники смертності населення відмічаються у Чернігівській (21,1‰), Сумській (18,4‰), Житомирській (18,3‰), Полтавській (18,1‰), Кіровоградській та Черкаська (по 18,0‰). Найнижчий рівень смертності населення зафіксований у таких областях: Закарпатській (12,8‰), Івано-Франківській (13,3‰), Львівській і Чернівецькій (по 13,5‰) та Рівненській (13,9‰). Найвищі показники народжуваності відмічались у Рівненській (13,6‰ – 2 група), Закарпатській (13,3‰ – 2 група), Івано-Франківській (11,4‰ – 4 група), Львівській (10,6‰ – 3 група). Подібне дослідження проводилось на матеріалах 2005 р., але результати виявились майже аналогічними.

Як видно з аналізу, висока ступінь забруднення території і висока смертність перебувають не в тісній кореляції не завжди співпадають. Невисокий рівень забруднення і найнижчий рівень смертності збіглися тільки в Чернівецькій області. Як бачимо, у показниках народжуваності чітко відрізняються західні

області України, незалежно від того до якої групи за забрудненням вони належать можна констатувати, що показники народжуваності і смертності – чисто людський фактор (релігійність, моральність, дотримання традицій і звичаїв, сільський уклад життя чи рівень урбанізації).

Ми усвідомлюємо невелику глибину аналізу тому не можна говорити категорично, але за більшістю показників природного руху, поширення різних хвороб населення і рівнем забруднення показники не співпадають. Звичайно, в цьому випадку треба зробити застереження щодо впливу вікової структури населення на показники його здоров'я та відтворення. За інших рівних умов ці показники гірші там, де населення “старіше”. Це говорить про те, що не тільки і не стільки екологічні проблеми впливають на показники здоров'я, захворюваність і смертність населення. В цілому, це співпадає з твердженням проф. Жданова В.Г., який зазначає що питома вага екологічних проблем у смертності населення регіонів, заселених православними етносами становить 2,6%.

Варто відзначити також наукові дослідження д.м.н., к.філос.н., дійсного члена РАПН, керівника лабораторії системних досліджень здоров'я Державного науково-дослідницького центру практичної медицини (м.Москва) І.Гундарова. На його думку, причиною виродження (дегенерації) нації, є не економічне зубожіння, не критична екологічна ситуація (у багатьох країнах вона гірша), не тютюнопаління, алкоголь, надлишкове харчування, малорухомий спосіб життя, стреси чи низький рівень охорона здоров'я.

Якщо розглядати кожен причину ранньої смертності окремо, то можна зробити висновок, що вплив їх великий, але не є головним. Є країни, які тютюну споживають більше, ніж в Україні, це стосується і алкоголю. Кількість холестерину у крові через надлишкове харчування для нас теж не є вирішальним фактором, бо калорійність раціону за останні роки впала в середньому від третини до половини. Більшу небезпеку зараз для населення, особливо для дітей, скоріше становить неповноцінне харчування і недоїдання.

Дискінезія нам поки що не загрожує – працездатне населення працює в кількох місцях. Екологічна ситуація і раніше у нас була в цілому краща, ніж у більшості країн західної Європи, а з падінням виробництва і зовсім може вважатися достатньо благополучною. Дослідження вченого показали, що всі перераховані фактори і пов'язані з ними захворювання є причиною передчасної смерті тільки 25 чоловік із 100 [3].

Виявляється, надзвичайно важливий такий психічний, духовно-моральний стан людини, при якій вона відчуває себе щасливою, має тверду надію на завтрашній день і віру у світле майбутнє. Рівень вищевказаних душевних складових і визначає так звану “якість життя”, від якої головним чином і залежить життєздатність нації.

У дореволюційній Росії більшість людей вірили в Бога, у вічне життя, у справедливую загробну відплату кожній людині за праведно або гріховно прожите життя. Така віра й благодать, давала невичерпну внутрішню енергію народу, готовність жити, страждати, а якщо треба, і вмерти в ім'я вищих ідеалів.

У післяреволюційний час, коли православна віра активно витравлялася з душі індивіда, її місце стала займати віра у “світле комуністичне майбутнє”. Кілька поколінь людей ще жили на старому, генетично заданому, християнському моральному потенціалі. Сурогати, що підмінили православну віру, дозволили протягом сімдесяти років підтримувати необхідний для існування народу рівень якості життя.

При аналізі таких реакцій людини на дійсність, як злочин, у тому числі й убивства, самогубства, з'ясувалося, що природна смертність, народжуваність, самогубства, різні злочини тією або іншою мірою взаємозалежні між собою. Тобто вони відбивають стан досліджуваного суспільства.

Цікава деталь: коли етнос на підйомі, коли в суспільстві переважає очікування позитивних змін, реєструється навіть менше алкогольних психозів і горілчаних отруєнь. Також давно відомий факт, що в солдатів армії-переможниці, що перебувають у госпіталі, рани гояться швидше, ніж у бійців армії, що терпить поразку.

У світі спостерігається така закономірність, що здоров'я людини на 50-52% залежить від способу життя, на 20-22% – від спадкових хвороб, на 7-12% – від закладів охорони здоров'я, на 18-20% – від екологічних умов [1]. Навіть Всесвітня організація охорони здоров'я відзначає, перераховані втрати тільки незначною мірою обумовлені проблемами охорони здоров'я, а головні причини криються у зміні способу життя.

Сучасний стан здоров'я населення України свідчить, що існує реальна загроза вимирання нації. Майже 90% дітей, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї, понад 50% – незадовільну фізичну підготовку, здоровими до шкіл приходить 15-20 відсотків учнів. На 60% збільшилася кількість неповнолітніх, що вживають наркотики.. Щороку до лав Збройних сил України за станом здоров'я не призивається кожний четвертий юнак призовного віку. Проф. М.І.Сенченко, відмічає, що сьогодні 50% населення країни має ті чи інші психоневрологічні проблеми.

Дослідження призводять до висновку про духовну детермінацію здоров'я нації. Важливо зрозуміти, що крім екології навколишнього середовища існує екологія духовна, екологія внутрішнього світу індивідів, екологія культури. Тільки в сприятливому, обгородженому, духовно-інтелектуальному середовищі можливий гармонійний духовний і розумовий розвиток і життєдіяльність особи.

Економічні наслідки погіршення екологічної ситуації проявляються в: додаткових витратах на лікування населення, недоборі національного доходу, виробництві матеріальних благ і наданих послуг. Особлива небезпека – збільшення кількості неповноцінних від народження дітей – погіршується генофонд нації – зростають витрати суспільства на утримання громадян-інвалідів. Тератогенна дія довкілля проявляється в тому, що ще до народження людина може отримати «букет» хвороб, здатних унеможливити її повноцінне життя, які дуже часто є наслідком неправильного способу життя її батьків. Цей фактор є **найпоширенішою причиною тератогенності**. Спричинюють їх внутрішні (спадковість, гормональні порушення) і зовнішні (травми, іонізуюче випромінювання, незвична температура, дефіцит кисню, забруднення довкілля важкими металами, віруси) фактори. Найчастіше порушення у розвитку плоду настають унаслідок дії хімічних і біологічних факторів.

Серед хімічних забруднювачів середовища, що діють на населення і тварин, є речовини, які діють ДНК, викликаючи зміни в послідовності пуринових і пірамід нових основ вздовж пучка чи спіралі ДНК, що призводить до зміни в генетичному коді і генотипі клітини.

Найвищі показники наркологічної залежності (в розрахунку на 10 тис. населення, 2004 р.) характерні для таких областей як Дніпропетровська – близько 42 осіб, м. Київ та Одеська – по 34, Запорізька – близько 30 осіб на 10 000 населення. Найнижчі показники традиційно характерні для заходу та півночі України: Закарпатська область – близько 2, Львівська, Тернопільська області – по 4, Івано-Франківська та Харківська область від 4 до 6 чол. / 10 000 жителів. Такий

істотний перепад в регіональних показниках наркозалежності можна пояснити вищою психологічною стійкістю, життєстійкістю населення західних областей, яка, в свою чергу, є наслідком його релігійності з дотриманням християнської моралі і доброчинності.

Епідемічна ситуація з ВІЛ/СНІДом в Україні, по суті, поставила країну в центр інфекції у Східній Європі. Найбільша кількість ВІЛ-інфікованих дітей у Донецькій, Дніпропетровській, Одеській областях. Пов'язана з поширенням СНІДу смертність населення призведе до зменшення середньої тривалості життя в Україні від 2 до 4 років для чоловіків та від 2 до 5 років для жінок, і становитиме 60-62 роки для чоловіків та 69-72 роки для жінок. Існує суперечлива версія: СНІД, що вирвався із лабораторії – варіант етнічної зброї [2, с. 231].

Після 1900 р. внаслідок успіхів медицини, смертність від різних інфекційних хвороб значно знизилась, а смертність від онкологічних, серцево-судинних захворювань зростає. Зі зменшенням ризику смерті від інфекційних захворювань, зростає ризик смерті і смертність від хронічних захворювань. Причини збільшення смертності від неінфекційних хронічних захворювань, звичайно, складні. Необхідні дослідження статистичних взаємозв'язків між смертністю від хронічних захворювань і (1) зменшенням ризику смерті від інфекційних захворювань у часі, (2) забрудненням атмосфери, (3) характеристиками питної води, (4) демографічними показниками, (5) поколінням, (6) зростанням використання різних ліків, (7) поведінковими характеристиками, (8) харчовим раціоном і недоїданням, генетичними порушеннями через мутагени на зародковому рівні і (10) іншими чинниками.

Висновок. Як відзначав чеський учений Р. Колярський, екологічна криза – це криза філософії, криза духовності. Деградація природного середовища є результатом не просто техногенного тиску на нього, а наслідком зубожіння моральності суспільства, сліпоти щодо майбутніх наслідків прийнятого стилю життя. Чималий внесок у розвиток кризових явищ додає існуюче протиріччя особистих та суспільних інтересів, переважання регіонального мислення над глобальним.

Виходячи з вищевказаного можна зробити наступні висновки:

1. Перераховані втрати населення тільки незначною мірою обумовлені проблемами охорони здоров'я, а головні причини криються у **зміні способу життя**. Важливо зрозуміти, що крім екології навколишнього середовища існує екологія духовна, екологія внутрішнього світу індивідів, екологія культури.

2. Визначальною причиною екологічної кризи є небачена до цього часу криза духовної культури.

3. Сучасні етнографи переконливо аргументують положення про те, що основним чинником вимирання окремих народів є не безпосередні акти експансії (загарбання): фізичне знищення, завезені хвороби, алкоголь, **а деформація релігійного, етнічного життєвого укладу, який надавав сенсу їхньому існуванню. Втрата, зокрема, традицій та звичаїв неминуче призводить до розкладу етносу, зубожіння духовного життя, масових виявів аморальності.**

1. Барановський В.А. Україна: Медико-демографічні проблеми. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2000. 2. Воробьевский Ю. Мистическая экология // Война по законам подлости. – Минск: ЗАО "Православная инициатива", 1999. – 478 с. 3. Родион, свящ. Люди и демоны. – С-Пб, 2007. – 512 с.

In the article the questions of correlation of the mortality population and the ecological problems in the region are considered. The attention is emphasized on social and demographical problems of the population – is consequence of spiritual degradation of the society.